

בניגוד לפסיקת בג"ץ: צה"ל מחזיר ללבנון מבקשי מקלט שנכנסו לשטח ישראל

בשנה האחרונה מפעיל הצבא נוהל להחזרת החוצים, רובם מאפריקה, ועד כה החזיר כמה עשרות. בתשובה לעתירה מ-2011 נגד החזרת מבקשי מקלט למצרים התחייבה המדינה להעבירם רק בתנאי שיהיו מוגנים מפני החזרה למדינת מוצאם. מומחה לדיני פליטים: ההליך מנוגד למשפט הבינלאומי

יניב קובוביץ | 31.08.2021 06:00

צה"ל מחזיר ללבנון מבקשי מקלט - רובם מאפריקה - שחוצים את הגבול לישראל, בניגוד לפסיקת בג"ץ בנושא כניסת מבקשי מקלט לישראל ממצרים. בבדיקת "הארץ" התגלה שבצבא החלו לזהות מגמה של כניסת מבקשי מקלט אפריקאים מלבנון לפני כשנתיים, ובשנה האחרונה החלו בהליך מהיר של החזרתם ללבנון, המכונה "החזרה חמה". עד כה הוחזרו באופן הזה ללבנון כמה עשרות מבקשי מקלט.

תחילה חששו בצה"ל כי מבקשי המקלט שנכנסים לארץ מלבנון פועלים בשירות חיזבאללה או מנוצלים בידי הארגון כדי לבחון את ההיערכות הישראלית לאורך הגבול. לכן, הוחלט להעבירם לחקירה במשטרה, ובכמה מהמקרים בית המשפט האריך את מעצרם. אולם ככל שהתופעה הפכה רווחת יותר, הבינו בצה"ל כי הם אינם מהווים סיכון ביטחוני, אלא מבקשים להימלט מאזורי לחימה ולשפר את מצבם הכלכלי.

במשטרה סברו שהעברת הנכנסים מלבנון לחקירה ולמעצר אינה נחוצה ומעמיסה על הארגון, שכן זמן קצר לאחר מכן מורה בית המשפט לשחררם. בעקבות זאת החליט צה"ל להחזירם ללבנון מהר ככל האפשר לאחר תפיסתם בישראל. בניגוד לגבול עם מצרים, שממנו חדרו לישראל עשרות אלפי מבקשי מקלט עד שנבנתה שם גדר בעשור הקודם, הגבול עם לבנון רגיש יותר ונתון למעקב מתמיד. הנכנסים לישראל מלבנון מאותרים לרוב זמן זמן רב לפני הגעתם לגבול, ואם הם מצליחים לחצות אותו - הם נתפסים על ידי חיילים מיד לאחר מכן.

מקרה כזה אירע בחודש שעבר: תצפיתניות זיהו ב-4:00 לפנות בוקר שתי דמויות שטיפסו מעל גדר הגבול אל שטח ישראל. צוותי מילואים שהיו בפעילות מבצעית סמוך לגבול הוקפצו למקום, וסרקו את הגדר בחיפוש אחר השניים, ובמקביל תושבי היישובים הסמוכים הונחו להישאר בבתיהם. פצצות תאורה נורו ורימוני הלם הושלכו לעבר אזורים שנראו חשודים, אך רק בתום ארבע שעות וחצי של חיפושים הבחינו הלוחמים בשני גברים מסודאן, מחוסרי כוחות ועל סף התייבשות. בחיפוש על גופם נמצאו רק תמרים בכיסיהם, ושלושה דולרים על כל אחד מהם.

מקורות ששוחחו עם "הארץ" סיפרו כי מיד לאחר שנעצרו נלקחו השניים לבסיס החטיבה המרחבית, שם תושאלו על ידי הגששים שהשתתפו בחיפוש אחריהם. כשעה לאחר מכן הם הובאו בעיניים מכוסות וידיים אזוקות לבסיס שבו מוצב כוח המילואים שעצר אותם. כמה מקורות שהיו במקום סיפרו

כי חיילים הציעו להם לשתות ולאכול, וכי הם סירבו ונראו מפוחדים, אך קיבלו בהמשך שקית עם מאכלים שהוצאו מהמטבח.

ההיערכות להחזרת שני הסודאנים ללבנון החלה כשעתיים לאחר מעצרו. מפקד גדוד תותחנים שפעל באזור תדרך את כוחת המילואים, ואמר כי ההעברה תבצע בהתאם לנוהל המוכר במקרים דומים: החיילים יידרשו לחתוך את הגדר באזור שנקבע מראש ולהעביר את השניים לשטח לבנון. מיד לאחר מכן, כך לפי הנוהל שהציג המפקד, יתקנו החיילים את הגדר ויעזבו את המקום. בשל הסיכון בפעילות סמוך לגבול, נדרש הצוות לסדר את כל הציוד ואת כלי הנשק כך שאפשר יהיה להגיב במהרה לתקיפה של חיזבאללה.

מפקד הגדוד הדגיש כמה חלקים, שלדבריו נלמדו בתקריות עבר דומות, בהן של חציית הגבול בידי שני אזרחים טורקים. הוא אמר כי לעתים מבקשי המקלט נורים על ידי צבא לבנון מיד עם חצייתם את הגדר, ובמקרה כזה — חיילי צה"ל נדרשים שלא להגיב באש, ולעזוב את המקום. כמה משתתפים בתדרוך אמרו כי המפקד ציין כי יש לירות רק אם מתבצע ירי לעבר כוח צה"ל.

תרחיש נוסף שהציג מפקד הגדוד הפתיע חלק מהלוחמים שנכחו בתדרוך. לדבריהם, הוא ביקש לעצור את ההחזרה אם מגיע למקום כוח של האו"ם או כוח בינלאומי אחר, משום שלדבריו מדובר במעשה המנוגד לחוק הבינלאומי. המפקד העלה גם את האפשרות שעם הגיעם לגבול, השניים יתחילו לרוץ לעבר לבנון. התרחיש האחרון שבו דן המפקד — ואכן התממש — הוא שכוח של צבא לבנון יגיע לנקודת ההעברה וייקח את השניים לתוך לבנון להמשך טיפול.

ליד הגדר המתין כוח צה"ל על פי הנוהל להגעת גורם כלשהו בצד הלבנוני. כעבור זמן קצר הגיע למקום רכב ללא סימני זיהוי, ובדיעבד הבינו הלוחמים כי מדובר היה ברכב של צבא לבנון. שני הגברים הוכנסו אליו, וחזרו כלעומת שבאו. בצה"ל הכחישו שתיאמו את המפגש מראש.

גירוש מכובס

עובד בארגון בינלאומי גדול הפועל באזור אמר כי בארגונו לא מכירים נוהל ישראלי להחזרת מבקשי מקלט, המתייחס לקריטריונים להכנסתם לארץ, לחקירה שנערכת להם ולגורמים המטפלים בהם. הגורם אמר כי לפי האמנה להגנה על מבקשי מקלט, לא ייתכן שהם יתושאלו בידי "חייל על מדים עם נשק". לדבריו, "צריך לקיים הפרדה בין חקירה שנעשית בשלב הראשוני בשטח לבין בדיקת העובדות על אודות מעמדו של מבקש המקלט. לצבא אין הסמכות לבצע תשאולים לגבי זכאות כניסה של מבקשי מקלט, זה חייב להתבצע במקום ובזמן המתאים ועל ידי הגורמים המתאימים".

לפי אותו אדם, מבקשי מקלט שמגיעים ללבנון מנסים להגיע לישראל בשל המצב הכלכלי הקשה בשטחה, המביא את חלקם לחרפת רעב. הוא ציין כי לבנון היא המדינה שקלטה הכי הרבה מבקשי מקלט ביחס לאוכלוסייתה — מבקש מקלט אחד לכל שישה אזרחים לבנונים, כשרובם המוחלט מסוריה. לדבריו, הדבר מעמיד את מבקשי המקלט מאפריקה במעמד נמוך עוד יותר לעומת הסורים.

במאי אשתקד שלחו ארגוני זכויות אדם מכתב בנושא ליועץ המשפטי לממשלה ולפרקליטות הצבאית, תחת הכותרת "החזרה חמה" של אזרחים סודאנים בגבול לבנון. השולחים טענו שמדובר בנוהל העומד "בניגוד להתחייבויותיה של המדינה בבג"ץ, מחויבותה הבינלאומית של ישראל לאמנת מבקשי המקלט ולעקרונות אי החחזרה". העתירה שאליה התייחסו הארגונים, משנת 2011, עסקה בהחזרתם

של מבקשי מקלט מסודאן לסיני. העתירה התייתרה בהסכמת הצדדים, משום שבג"ץ קיבל את עמדת המדינה לגבי האופן שבו תפעל במקרים דומים בעתיד.

המדינה הסכימה לכמה תנאי סף להחזרת מבקשי מקלט מאפריקה, ובהם החזרה מתואמת, הנסמכת על הסכמות בין המדינות "תוך שמירה על עקרונות המשפט הבינלאומי". עו"ד תומר ורשה, בעל משרד מוביל להגירה ומעמד בישראל ומומחה לדיני פליטים, אומר כי "המשפט הבינלאומי המנהגי אוסר על גירוש אדם למקום בו חייו, שלמות גופו או חירותו עשויים לעמוד בסכנה. 'החזרה חמה' היא לא יותר מכינוי מכובס לגירושו של אדם מהארץ ללא בחינה פרטנית של הגורל הצפוי לו, ללא ההליכים הקבועים במשפט המנהלי הישראלי ובניגוד גמור להוראות המחייבות של המשפט הבינלאומי".

תנאי סף נוסף היה ש"החזרה אינה מבוצעת ביחס למבקשי מקלט שהעלו טענת פליטות במסגרת תשאול שנערך להם על ידי גורמים שהוכשרו במיוחד לצורך זה". עוד התחייבה המדינה כי החזרת מבקשי מקלט למדינה שממנה הגיעו ארצה, ואיננה מדינת מוצאם, תיעשה "רק בתנאי שיהיו מוגנים שם מפני החזרה למדינת מוצאם ובתנאי שיקבלו יחס אנושי בסיסי עד למציאת פתרון הולם עבורם".

עו"ד ענבר בראל מהמוקד למבקשי מקלט ולמהגרים, החתומה על המכתב שנשלח ליועמ"ש ולפרקליטות, אמרה שככל הידוע למוקד החזרת מבקשי המקלט ללבנון כי לא בוצעה בצורה מתואמת. "לא נראה כי נעשתה בחינה ראויה של מצבם של האזרחים הסודאנים והאם יש בפיהם טענת מקלט", אמרה, והוסיפה כי "לנוכח המצב הנוכחי בלבנון, קיים חשש כבד שהחזרתם של האזרחים הסודאנים לשם העמידה את חייהם וחירותם בסכנה, ובכך הפרה את עקרון אי החזרה, אשר חל גם אם האדם המדובר איננו פליט בהתאם להגדרות אמנת הפליטים".

צה"ל: "המסתננים לא טענו שנשקפת להם סכנה"

הפרקליטות הצבאית הגיבה למכתב כחודש לאחר שליחתו, ביולי 2020, וטענה כי "גבולה הצפוני של מדינת ישראל, אשר מעברו השני מדינות אויב — סוריה ולבנון — ובמרחבו מתבצעת באופן מתמיד פעילות עוינת של ארגון הטרור חיזבאללה ושל ארגוני טרור נוספים הוא גבול רגיש במיוחד. בהתאם, הסתננות למדינת ישראל מגבול זה, מהווה איום ביטחוני לאזרחי מדינת ישראל ולכוחות צה"ל".

בצה"ל טענו כי גם כשאין מדובר בתקרית בעלת אופי ביטחוני, "עצם החשד להסתננות גורר בהכרח השלכות ביטחוניות משמעותיות. אירועי ההסתננות לאורך הגבול עלולים להיות מנוצלים על ידי האויב על מנת ללמוד על נקודות התורפה לאורך המכשול הביטחוני ועל היערכות כוחות צה"ל". על כן, טענו בצה"ל כי גם במקרים של כניסת מבקשי מקלט לישראל דרך גבול לבנון, המדינה נדרשת לפעול באופן תקיף.

על הטענות כי עצם החזרתם של מבקשי המקלט ללבנון מסכנת את חייהם, טענו בפרקליטות הצבאית לפני כשנה כי "בכלל המקרים טרם השבתם חזרה ללבנון, נערך למסתננים תשאול על ידי כוחות צה"ל. המסתננים לא העלו בתשאול טענות לפיהם נשקפת להם סכנה בלבנון או טענה בדבר היותם מבקשי מקלט. נוסף כי לא ידוע לנו כי נשקף סיכון לשלומם או לחירותם של המסתננים המוחזרים לישראל". הם ציינו גם כי ההחלטה על החזרתם באופן זה "מתקבלת על ידי גורמים בכירים", וכי "החזרת המסתננים לשטח לבנון נעשית תוך יידוע כוחות יוניפי"ל, ומטבע הדברים החזרתם לא תואמה עם גורמים בלבנון".

אתמול נמסר מצה"ל בתגובה לפרסום כי "במהלך חודש יולי נתפסו שני מבקשי עבודה בסמוך לאחר שחצו את גבול לבנון לשטח מדינת ישראל. המסתננים תושאלו על ידי הכוחות בשפתם בטרם הוחזרו ללבנון. בתשאול הם מסרו כי שהו בלבנון קודם להסתננותם, אחד מהם אף מסר כי עבד בלבנון, וכי הם ביקשו להסתנן לשטח ישראל מטעמים כלכליים. לאחר השלמת תשאולם, משלא עלו טענות המציגות חשש לפגיעה בהם עם חזרתם ללבנון, ועל בסיס הערכת המצב הגזרתית, הם הוחזרו לשטח לבנון".

לפי צה"ל, "החזרת המסתננים נעשתה בהתאם לדין ולמחויבויותה של מדינת ישראל, וההחלטה בעניין התקבלה בדרגים בכירים". צה"ל טען כי ההחזרה לא תואמה אל מול צבא לבנון. "לא נאמר לכוחות כי גורמים בלבנון עתידים להסיע את המסתננים ולא צוין כי בעבר צבא לבנון ירה במסתננים בזמן העברתם לשטח לבנון", נמסר, "בנוסף, יש לציין כי לצה"ל לא מוכרות כלל טענות בדבר ירי שבוצע לעבר מסתננים בעבר".